

Seznam příloh

Lýkovec vonný (*Daphne cneorum*)

Výskyt – Dolní Pojizeří, Střední Povltaví, Moravský kras

Lýkovec je nízký keř, který na jaře kvete drobnými růžovo-fialovými květy. Možná je ti povědomý, protože jeho kultivary se často pěstují na zahrádkách jako skalničky. Má rád **teplejší a prosluněné oblasti**, jako jsou trávníky podél lesa nebo prosvětlené listnaté lesy. V dřívějších dobách tento lýkovec k ohroženým druhům rozhodně nepatřil. Důkazem je fakt, že se řezaný lýkovec běžně prodával na trzích. Dnes by nebylo možné z něj uvázat ani malou kytičku. Určitě ti vrtá hlavou, co se stalo. Hlavním důvodem je **úbytek jeho přirozeného prostředí**, což může být způsobeno například lesní těžbou. V současnosti se také **méně využívají pastva a kosení**, proto ideální prostředí pro lýkovec často zarůstají jinými druhy. Jelikož je lýkovec atraktivní rostlina, lidé ho často sbírají, což také přispívá k jeho úbytku.

Text: Marcela Kuglerová, Foto: wikimedia.org, shutterstock.com

Příloha 1 – Ukázka části článku o přírodních jevech (RF Hobby, 2022, č. 2, s. 6)

↑ Některé zářivé organismy dokážou díky své výjimečné schopnosti prozářit i nejtmeňší noc.

Víš, co je luminiscence?

Příroda dokáže vytvářet neuvěřitelné barevné kombinace. S nástupem noci se však všechny barevné odstíny schovají do tmy. Některé organismy dokážou rozzářit i tu nejtmeňší noc. Lesy pokryté drobnými světýlky či mořské hladiny se záblesky modrého světla, to vše mají na svědomí zářivé organismy.

Když se půjdeš začátkem léta projít za tmy do přírody, možná budeš mít štěstí a tvé kroky budou doprovázeny drobnými světýlky. V pohádkách by byla světýlka vysvětlena tajemnými bludičkami, jež

lákají nebohé pocestné do bažin a močálů. Ve skutečnosti jde o organismy, u nichž můžeme pozorovat jev zvaný luminiscence.

Budíž světlo

Oficiální definici procesu luminiscence najdeš jako samovolné vyzařování fotonů pevnými nebo kapalnými látkami. Pro snazší pochopení si luminiscenci představ jako záření pevných a kapalných látek. Na rozdíl od světla z obyčejné žárovky, které hřeje, nevzniká při luminiscenci teplo. Proto se někdy tento druh záření nazývá studené světlo.

↑ Mořský ďas (*Lophius piscatorius*) k sobě umí přilákat potravu díky svému pronikavému světelnému paprsku.

Barevná luminiscence

Mezi světlem vzniklým od žárovky a luminiscencí je ještě další rozdíl. Žárovka může vydávat pouze bílé či žlutooranžové světlo. Luminiscence má v této kategorii mnohem větší možnosti a může zářit téměř jakoukoliv barvou. Neuvěřitelné je, že tento jev můžeš pozorovat v přírodě. Které živé organismy tedy mají schopnost se rozzářit?

Kdopak to svítí?

Druh luminiscence, který můžeš pozorovat v přírodě, se nazývá bioluminiscence.

Jde tedy o produkci světla živými organismy.

A kdo všechno dokáže rozsvítit temná zákoutí? Na mysl ti určitě vytane světluška (*Lampyrus noctiluca*). Jistě si vzpomínáš na rozkošné broučky s lucerničkami z pohádek. Ve skutečnosti samozřejmě lucerny nemají, nýbrž jim září světelný orgán na zadečku. Tyto signály využívají zejména pro rozpoznávání partnerů k páření. Světlušky však nejsou jediné ze skupiny brouků, kdo má toto svítivé nadání.

Svítilcí larvy

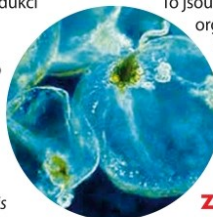
Bioluminiscenci ovládají někteří kovařici, a dokonce i některé larvy brouků. U larev však neslouží světlo k hledání partnerů, jelikož ještě nejsou pohlavně dospělé. V jejich případě má

bioluminiscence pravděpodobně obrannou funkci. Dávají tak najevo svým predátorům, že jsou jedovaté a že na nich si skutečně nepochutnají. Řekněme si upřímně, ani tobě by se asi nelíbilo, kdyby ti svačina pestře svítla.

Umíme to i barevně

Bioluminiscence může vydávat i jiné barevné odstíny než žluté. Jak je to možné? Různé barvy bioluminiscence jsou dány hodnotou pH při reakci. Můžeme tedy vidět kromě žluté barvy též odstíny červené, zelené či modré. A kdo konkrétně umí vykouzlit tyto barevné varianty? Například mořské obrněnky rodu *Noctiluca*.

To jsou jednobuněčné organismy, které umějí vydávat krátký, avšak intenzivní záblesk modrého světla.

↑ Mořské obrněnky vydávají krátký intenzivní záblesk modrého světla.

Zářivé moře

Mořská hladina tak rázem připomíná modrý požár. Nejen obrněnky jsou

schopny mořský svět pěkně rozzářit. Do zářícího klubu patří též některé medúzy (konkrétně rodu *Aequorea*). Ani ryby nemají o světélkující druhy nouzi. K nejznámějším patří ďas mořský (*Lophius piscatorius*), který světlo naopak využívá k nalákání a lovení potravy. Některé z jeho ploutevnických paprsků, nacházejících se v hřbetní ploutvi, se přeměnily na útvary připomínající tykadla. A právě na jednom z nich je zavěšen světélkující útvar, který vlastně plní funkci rybářského prutu. ■

Dopadl jako Götz u Jankova!

Jedna z největších bitev třicetileté války se odehrála v srdci Čech

Zamřížený opar poskytuje toho mrazivého rána perfektní krytí. A výhoda lesnatého kopce zrovna tak. Maršál Götz zůstává v klidu. Je bezpečně daleko. Kdo ví, kdy do boje zasáhne. Náhle kolem něj proletí kule z muškety. „Do sedel!“ velí okamžitě dragounským plukům. „Jak se sem mohli Švédové dostat!“ hromuje pod vousy. Císařské pluky na vlastní kůži poznávají mistrovství maršála Torstensonova.

Jedna z nejkrvavějších bitev celé třicetileté války. A nejvýznamnější střetnutí její závěrečné fáze. Bitva v zemi, kde celý dlouhý konflikt vlastně začal. To je bitva u Jankova. V samotném srdci českého království, dnešní okres Benešov. Do dějin se zapíše nejen chmurně vysokými počty obětí na obou bitevních stranách, ale také vojenským umem švédského velitele. **Geniální manévr v lesním porostu** ničí habsburské vojáky i politické ambice císaře Ferdinanda III. (1608–1657).

V kardinálském rouchu

Celá první polovina 17. století je ovlivněna nekončícími spory mezi katolíky a protestanty. Křesťanská víra je čím dál častěji vděčnou záminkou řešení mocenských sporů na starém kontinentu. A **třicetiletá válka** je smutným vrcholem doposud omezených šarvátek. Celoevropský konflikt začal paradoxně vzpourou českých stavů proti vídeňské vládě. **Pražská defenestrace** roku 1618 odstartovala skoro nekončící boje. Po téměř dvaceti letech válčení se do konfliktu zapojuje i velmoc doposud stojící opodál. Ale omezení habsburskou dominancí se jí hodí víc než dost. **Francouzské království**. Píše se rok 1635 a do boje ji vysílá spíše než mušketyrský král **Ludvík XIII.** (1601–1643) jeho rudá eminence. **Kardinál Richelieu** (1585–1642).

Severský rival

Vstupem Francie do války formálně začíná její poslední, ale o to delší a krvavější fáze. Katolická Francie se přidává na stranu protestantů. O náboženství jde až na posledním místě. Opozici vůči katolickým Habsburkům vede protestantský rival ze severu. **Švédské království**. Společně s Francouzi vytváří protihabsburskou koalici snažící se **oslabit moc císaře Ferdinanda III.** Nutno přiznat, že se Habsburkům poslední dobou docela daří. A to má nyní skončit. Během následujících deseti let válčení musí **střepět několik porážek**. A síly jsou znovu vyrovnané. Všem začíná být jasné, že válka jasného vítěze nepřinese. Čím

dál víc se **mluví o míru**. Do jednání se ovšem lépe vstupuje po vítězné bitvě. Muškety tak opět píchají ke slovu.

Na Vídeň!

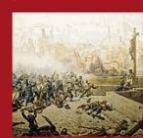
Mírová jednání začínají ve **vestfálských městech Münster a Osnabrück** roku 1644. A Švédové dobře vědí, že potřebují vojenský triumf. Do čela severské armády je jmenován geniální strateg a znalec habsburské taktiky. **Maršál Lennart Torstenson** (1603–1651). Není význačným šlechticem, jaké lze vidět v čele habsburských vojsk, a tak na něj císařští šlechtici hledí skrz prsty. Krutou myšku poznají na jaře příštího roku. V únoru 1645 vstupuje Torstenson **do severočeské Kadaně**. Chce projít české království co nejrychleji. Cíl leží totiž jinde. Na Dunaji. Pokud by byl schopen **ohrozit Vídeň**, donutil by Ferdinanda k ústupkům. A to už císařským skutečně nažene hrůzu.

Mračna se stahují

Císař Ferdinand je drzostí švédského velitele překvapen a urychleně **stahuje jednotky do Čech**. Nahrává mu alespoň fakt, že se francouzské oddíly stáhly do zimovišť. Torstenson je tak na všechno sám. Povolány jsou bavor-

Poslední švédské slovo

Švédové svým drtivým vítězstvím u Jankova zdaleka neřekli ve třicetileté válce poslední slovo. Vojensky aktivní jsou až do samého konce bojů **na podzim roku 1648**. To už v jejich čele nestojí Lennart Torstenson, který se po Jankovu vzdává funkce. Švédská vojska částečně

dobývají Prahu, kdy jim padne do rukou celá **Malá Strana a Hradčany**. Vyrábují umělecké sbírky **Rudolfa II.** (1552–1612) a s sebou do Stockholmu si odvázejí i největší knihu světa. **Legendární Dáblovu bibli**.

Text: Martin Hvězda, Foto: wikimedia.org, youtube.com, pixabay.com

o vzniku vesmíru. Ta předpokládá, že k tomu došlo před 13,7 miliard let způsobem, který připomíná spuštění airbagu v autě. V jednom nepředstavitelně krátkém okamžiku se z nicotného bodu vesmír nafoukl a v nafukování pokračoval i nadále. Čím byl větší, tím byl chladnější a zároveň se pomaleji zvětšoval. A to je ostatně proces, který – alespoň dle této teorie – trvá dodnes.

Co už víme?

Jenže samotný vznik vesmíru je pro kosmologii jenom začátkem důležitého bádání. Postupně přibývalo informací i o dalších procesech, které se v tom nekonečném prostoru odehrávají. Tím klíčovým bylo zjistit, co všechno vesmír tvoří. Díky dlouhému výzkumu a pozorování (například s pomocí slavného Hubbleova teleskopu) došli vědci k poznání, že to, co vidíme, a co je tvořeno známými částicemi, jako jsou atomy, protony

↑ Vesmír i dnes zůstává nekonečným a z velké části neprobádaným prostorem.

a elektrony, je pouze asi pět procent toho, co ve vesmíru opravdu je. Zbýlých 95 procent je pak ze třetiny tvořeno neměřitelnou temnou hmotou, která svým gravitačním účinkem drží pohromadě celé galaxie, a ze dvou třetin tzv. temnou energií – také neměřitelnou silou, která způsobuje ono zrychlující se rozpínání vesmíru. Navzdory těmto poznatkům a předpokladům je však vesmír stále plný záhad a vše od jeho vzniku až po existenci temné energie a temné hmoty je pořád v rovině teorií, které nelze plně prokázat. Kosmologie a fyzikální zákony, které platí ve vesmíru, nám tak rozhodně přinesou i do budoucna spoustu fascinujících objevů. ■

MALÝ KOSMOLOGICKÝ SLOVNÍK

→ **ASTROFYZIKA** – Vědní obor studující vlastnosti těles ve vesmíru a jejich chemické složení.

→ **GALAXIE** – Shluk hvězd držený pohromadě gravitací. Může být nepravidelná, eliptická nebo spirální.

→ **HUBBLEOVA KONSTANTA** – Výpočet určující současnou rychlost rozpínání vesmíru a důležitý nástroj k určování velikosti a stáří vesmíru.

→ **HVĚZDA** – Plynné kosmické těleso vyzařující energii díky jaderným reakcím v jejím jádru.

→ **PLAZMOVÁ KOSMOLOGIE** – Další možný model galaxií a vesmíru švédského fyzika Hannese Alf-

Plazma

věna (30. 5. 1908–2. 4. 1995), ve kterém jsou kromě gravitace zohledněny i magnetismus a elektrické proudy. Právě magnetické pole prý může hrát velkou roli při vzniku galaxií.

→ **SUPERNOVA** – Poslední stadium hvězdy. V jejím jádru už panují tak vysoké teploty a takové tlaky, až nakonec dojde k výbuchu.

→ **TEMNÁ ENERGIE** –

Hypotetická energie rovnoměrně rozložená v prostoru, která je teoretickým vysvětlením pro zrychlování rozpínání se vesmíru.

→ **TEMNÁ HMOTA** – Neměřitelná hmota, která má gravitaci udržovat pohromadě galaxie.

→ **VELKÝ TŘESK** – Nejpravděpodobnější způsob vzniku vesmíru. Před 13,7 miliardy let se vesmír začal rychle rozpínat a postupně vznikly galaxie, hvězdy a planety.

→ **VELKÉ ROZERVÁNÍ** – Nejpravděpodobnější konec současného vesmíru. Mnozí vědci věří, že rozpínání vesmíru bude pokračovat až do chvíle, kdy dojde k roztrhání galaxií, planetárních soustav, a nakonec i samotných atomů.

JAK FUNGUJE VÝZKUMNÁ polární loď

Polární výzkumné plavidlo nesoucí název David Attenborough je jedno z nejmodernějších polárních plavidel na světě. Tato britská loď vyplula na cestu v listopadu 2021. Byla dokončena a podrobena vědeckému testování o rok dříve. Jde o nejnovější příspěvek Británie k výzkumu oceánů, pobřeží, jejich ledu a atmosféry. Je součástí současné britského programu výzkumu Arktidy, a to ve významné hodnotě 200 milionů liber, což je nejdražší program od 80. let minulého století.

↑ Součástí dieselové lodní elektrárny jsou dva dieselové motory britské značky Rolls-Royce.

Velká Británie byla lídrem v polárním výzkumu celé uplynulé století. Cíle průzkumu této nehostin-

né oblasti se měnily – od možnosti usazení lidí přes potenciál těžby surovin ba i využití území k vojensko-strategickým účelům. Dnes je na prvním místě pozorování vlivu klimatických změn v oblasti z podstaty nejcitlivější na globální oteplování.

Tuto roli plnila donedávna výzkumná plavidla s názvy James Clark Ross a Ernst Shackleton, ale obě nedávno dosloužila.

↑ Slavnostního aktu spuštění lodi se zúčastnil sir David Attenborough.

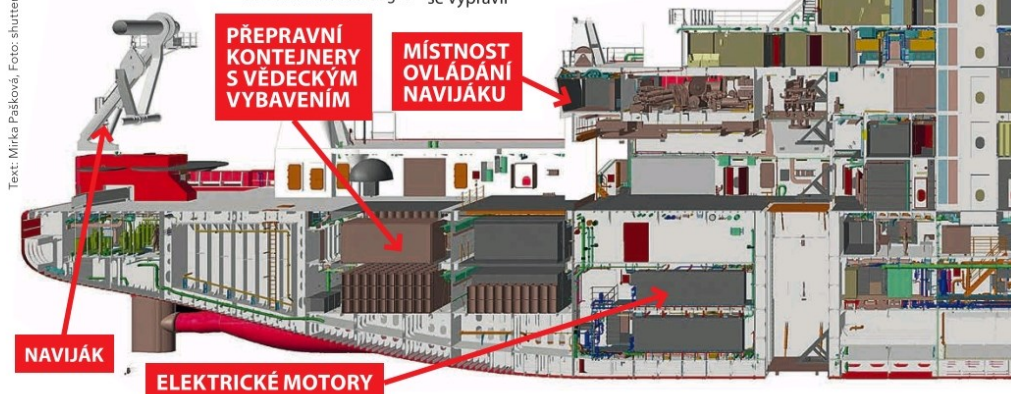
Polární výzkumníci, kteří se zapsali do dějin

Názvy lodí samozřejmě odkazují na známé polárníky. James C. Ross podnikl do Arktidy (k severnímu pólu) celkem šest výprav v letech mezi lety 1817 až 1833. O dekádu později se vypravil

i do Antarktidy (k jižnímu pólu). Na počátku 20. století na něj navázal druhý jmenovaný, E. Shackleton, aby se jako důstojník zabýval otázkami možného působení vojáků v arktických podmínkách. Přinesl však řadu jiných objevů.

Dobytí pólu

Než začali lidé létat do vesmíru, bylo dosažení severního či jižního pólu chápáno jako neméně riskantní expedice. Klimatické podmínky v těchto

Text: Milka Pašková. Foto: shutterstock.com, pinterest.com, wikimedia.org, youtube.com

Příloha 5 – Ukázka schématu, které zachycuje výzkumnou loď (RF Hobby, 2023, č. 1, s. 28)

5 NEJZAJÍMAVĚJŠÍCH ROZHLEDEN V ČESKU

Nejkrásnější rozhledny v naší republice ti zprostředkují dechberoucí výhledy. Kterou z nich se letos rozhodneš navštívit?

Praděd – Nejvyšší u nás

Kde se nachází? Pokud zavítáš na Praděd, nejvyšší vrchol Hrubého a Nízkého Jeseníku, tedy vystoupáš do nadmořské výšky 1492 metrů, staneš přímo před zdejší rozhlednou. Ve svých útrobách skrývá **restauraci a televizní vysílač**. Sama rozhledna se nachází ve vyšší **prosklené plošině** televizního vysílače a nahoru můžeš vyjet **výtahem**.

Čím je typická? Rozhledna je od paty věže umístěna ve výšce 73 metrů. Z **vyhlídkové plošiny**, pokud to počasí dovolí, se můžeš kochat výhledem na úžasnou scenerii **Lysé hory, Sněžky nebo Radhoště**. Při velmi dobré viditelnosti zahlédneš i **Vysoké Tatry a Malou Fatru** na Slovensku nebo rakouské Alpy.

Ještěd – Přivezli ho mimozemšťané?

Kde se nachází? Rozhledna se nachází na hoře Ještěd v Jizerských horách, která leží malý kousek od **severočeské metropole Liberec**. V současnosti na vrcholu kromě rozhledny nalezneš i **hotel s restaurací, televizní vysílač a také přírodní park**. Nahoru vede lanovka, která nyní bohužel z důvodu rekonstrukce nefunguje. Na přilehlých svazích se rozprostírá vyhlášené **lyžařské středisko**.

Čím je typická? Na první pohled je rozhledna podobná vesmírné lodi, dosahuje téměř **do výšky 100 metrů**. Z vrcholu hory se otevírá neomezený výhled na všechny světové strany. Prohlédnout si odsud můžeš **Jizerské hory, Krkonoše nebo Orlické hory**. Na jihu pak Železné hory, **Polabí nebo Prahu**. Západně leží České středohoří a na severu se rozprostírají Německo a Polsko.

Petřín – Mladší sestra Eiffelovky

Kde se nachází? Petřín patří k jedné z neodmyslitelných dominant našeho **hlavního města Prahy**. Dobře dostupný je ze stanice tramvaje **Újezd**, ležící na Malé Straně. Odsud stačí zdolat jen pár kroků a dostaneš se **k lanovce**, ze které je nezapomenutelný výhled na **Karlův Most a Pražský hrad**. Lanovka tě vyveze až nahoru, zhruba 300 metrů od rozhledny.

Čím je typická? V anketě miss rozhleden by se Petřín určitě umístil na horních příčkách. Mezi ostatními českými rozhlednami vyniká svou **podobností se slavnou Eiffelovou věží**. Na vyhlídku se dostaneš výtahem nebo ještě lépe po pohodlných schodech. V přízemí rozhledny nalezneš **vstupní halu, bufet a expozici Klubu českých turistů**. Stavba slouží také jako televizní vysílač.

Sylvánský vrch – Oslní tě kruhovým výhledem

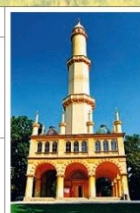
Kde se nachází? Tato mladičká rozhledna se nachází **na okraji města Plzně**, ve čtvrti s názvem Sylván. Dostupný je z tramvajové **zastávky Sokolovská**, zhruba kilometr a půl dlouhou cestou do kopce. Stojí ve výšce 403 metrů nad mořem. V současné době slouží jako **distributor signálů** jedné z mobilních sítí a také jako rozhledna.

Čím je typická? Původně funkční stavba byla na přání města Plzně doplněna o **vyhlídkovou plošinu**. Ta leží **ve výšce 23 metrů**. Dostaneš se na ní po točitém schodišti. Nabídne ti kruhový výhled, a to na město Plzeň, ostatní dvě plzeňské rozhledny **Chlum a Krkavec, hrad Radyně** a za dobré viditelnosti i na vrcholky **Šumavy a Brd**.

Minaret – Nejromantičtější ze všech

Kde se nachází? Pokud někdy zavítáš na jižní Moravu, nenechej si ujít romantickou rozhlednu v **areálu zámeckého parku Lednice**. Stavba je součástí Lednicko-valtického areálu zapsaného na **Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO**. Minaret je postaven na břehu Zámeckého rybníka. Dojdeš k němu pěšky, a to kilometr a půl dlouhou cestou zámeckým parkem nebo lodí či koňským spřežením.

Čím je typická? Stavbu tvoří čtyřboká budova neboli **mešita s typickým arkádovým ochozem**. Nad ní se zvedá přes 60 metrů vysoká věž – minaret. Má tři vyhlídkové ochozy, k tomu úplně nejvyššímu vystoupáš po 302 schodech. Vrchol minaretu tvoří **lucerna s okny**. Na konci se honosí kopulí se **zlatenou korouhví ve tvaru půlměsíce**.

Text: Petra Schoulová, Foto: shutterstock.com, plzen.eu